

SAMTÍNINGUR

UM SETNINGU Í HRAFNKELS SÖGU

ÞEGAR Þorbjörn kemur til Leikskála og segir víg sonar síns, bregzt Sámur frændi hans heldur kuldalega við fréttinni. Í lengri gerðinni, sem mun hér eins og víðar hafa upprunalegri texta en hin styttri, svarar hann Þorbirni á þessa lund: 'Það eru eigi ný tíðindi, þótt Hrafnkell drepi menn; *hefir hann jafngóður verið boðöxar*.'¹ Einsætt er að síðasta orðið í skáletruðu setningunni á hér illa heima, enda er það langtum yngra en Hrafnkels saga; og auk þess á merking þess illa við ummæli Sáms og söguna í heild. Í útgáfu sinni á Hrafnkels sögu hefur Jón Helgason gert tvær breytingatillögur við setninguna, og hljóðar hún þá á þessa lund: *hefir hann jafnan góður verið bolöxar*, sem hann snarar svo á dönsku: 'han har altid været villig til at bruge sin økse.'² Lítil vafi getur leikið á um fyrri leiðréttinguna (*jafngóður* > *jafnan góður*), en hin síðari þarf athugunar við. Orð Sáms lúta að vígaferlum Hrafnkels, og í því sambandi var ekki illa til fundið að minna á einhvers konar vopn til áherzlu, enda er Hrafnkatli svo lýst þegar hann ríður í bláum klæðum til sels í því skyni að drepa smalamann sinn: 'Öxi hafði hann í hendi en ekki fleira vopna.' En nú voru bolöxar ætlaðar til að höggva tré fremur en fólk, og því verður ekki sagt að Sámur hafi komið sérstaklega vel að orði í það sinnið. Er því ekki ósennilegt að í frumtexta Hrafnkels sögu hafi annars konar öxi verið tengd við nafn hans.

Nú hefur mér komið til hugar að hinn orðhagi höfundur sögunnar hafi lagt svofelld orð í munn Sámi á Leikskálum: *hefir hann jafnan góður verið blóðöxar*. Sú skýring blasti við mér á dögnum þegar ég var að lesa útgáfu Ólafs Halldórssonar á Jómsvíkinga sögu, sem ég hafði raunar ekki séð fyrr. Í 7. kapítula þeirrar sögu segir frá því er þeir

¹ *Hrafnkels saga Freysgoða*, Utgivet af Jón Helgason. (København 1950), bls. 10, nmgr.

² Sama rit, bls. 45.

Ottó keisari og Ólafur Tryggvason sigrast á Haraldi Gormssyni og Hákonni Hlaðajarli við Danavirki. Þeim keisaramönnum hafði orðið vistfátt, en eftir flótta Dana rætist úr hlutunum fyrir þeim: 'Og á hinu fimmta dægri sækja þeir þangað frá virkinu, sem þeir höfðu fyrir verið, Danakonungur og Hákon jarl. Og þá er þeir komu þar, þá skorti þá eigi kvikfé, og fingur þeir sér nú ærnar vistir, því að þangað hafði rekið verið féið til skjóls undan herinum þeirra keisara, og hafa þeir nú ærna gnótt vista, og spara þeir ekki mjög fé Dana, og eru góðir blóðöx(ar).'³ Í skýringum sínum við skáletruðu orðin farast Ólafi Halldórssyni orð á þessa leið: 'Að líkindum hefur öxi sem var notuð til að höggva sláturfé verið nefnd blóðöx. Til þess að fá vit í textann verður að breyta *blóðöx*, sem stendur í 291, í *blóðöxar*, en þessi orð merkja þá: þeir spöruðu ekki blóðaxirnar. Orðalagið að vera góður einhvers kemur fyrir í sögu heilagrar Cecilíu meyjar: *skaltu góður vera handa þinna . .*'⁴ Um síðustu athugasemd Ólafs má geta þess, að setningin hér að framan úr Hrafnkels sögu hefur ekki einungis orðalagið 'að vera góður einhvers', heldur virðist talshátturinn í heild 'að vera góður blóðöxar' hafa verið í frumgerð sögunnar.

Skýring Ólafs á merkingu orðsins *blóðöx* er tvímælalaust rétt, og í þessu sambandi má minna á orðið *blóðvöllur*, sem enn er notað um þá staði þar sem sláturfé er höggvið. Í Jómsvíkinga sögu er orðtakið 'að vera góður blóðöxar' notað í eiginlegri merkingu, en í Hrafnkels sögu er því beitt í óeiginlegu skyni um mann, sem slátraði fleiru en baulum einum saman. Það má undarlegt heita, að hvorug sagan hefur varðveitt orðtakið óbrenslað, og mun ástæðan einkum vera sú að orðið *blóðöx* hefur fallið úr minni þegar hætt var við að beita þessu tæki við slátrun búfjár, og hitt hefur ekki hjálpað til heldur að orðalagið 'að vera góður einhvers' virðist hafa verið fremur sjaldgæft.

Um orðið *blóðöx* er það mest í minnum haft að það var viðurnefni Eiríks Haraldssonar Noregskonungs, og er talið að hann hafi hlotið það fyrir bræðravíg. Í Egils sögu er skemmtileg frásögn af öxi sem Blóðöx konungur sendi Skallagrími með Þórólfi syni hans. 'Öxin var snaghyrnd og mikil og gullbúin, upp skellt skaftið með silfri, og var það hinn virðiligsti gripur.' Þegar Þórólfur kemur heim til Borgar, 'bar hann Skallagrími kveðju Eiríks konungs og færði honum öxi þá, er konungur

³ *Jómsvíkinga saga*. Ólafur Halldórsson bjó til prentunar. (Reykjavík 1969), bls. 93.

⁴ Sama rit, bls. 209–10.

hafði sent honum. Skallagrímur tók við öxinni, hélt upp og sá á um hríð og ræddi ekki um; festi upp hjá rúmi sínu. Það var um haustið einn hvern dag að Borg, að Skallagrímur lét reka heim yxn mjög marga, er hann ætlaði til höggs. Hann lét leiða tvo yxn saman undir húsvegg og leiða á víxl. Hann tók hellustein vel mikinn og skaut niður undir hálsana. Síðan gekk hann til með öxina konungsnaut og hjó yxnina báða senn, svo að höfuðið tók af hvorumtveggja, en öxin hljóp niður í steininn, svo að munnurinn brast úr allur og rifnaði upp í gegnum herðuna. Skallagrímur sá í eggina og ræddi ekki um; gekk síðan inn í eldahlús og steig síðan á stökk upp og skaut öxinni upp á hurðása. Lá hún þar um veturinn.' Um vorið kveður Skallagrímur magnaða vísu um öxina og seldi hana síðan í hendur Þórólfi, sem kastaði öxinni fyrir borð á djúpi, svo að hún kom ekki upp síðan.

Meðferð Skallagríms á öxi þeirri, sem Eiríkur blóðöx sendi honum að gjöf, og var það næsta veglegt vopn, sýnir glögglega að hún hefur átt að verða samnefnd gefanda; með því að nota hana til að höggva tvo uxar gerir Skallagrímur hana að raunverulegri *blóðöxi*, samkvæmt þeim skilningi sem Ólafur Halldórsson leggur í orðið, en með því er ekki sagt, að Skallagrímur hafi verið sérstaklega góður blóðöxar.

H. P.

HEILLAVÍSA BJARNA

Á FREMSTU síðu í *AM 68 fol.*, sem er handrit af Ólafs sögu helga frá öndverðri 14. öld, er dregin upp mynd af Ólafi konungi helga, og hafa síðar verið skrifaðar tvær vísur utanmáls, önnur um Ólaf konung til hliðar við myndina, í hinni sem stendur undir myndinni eru heillaóskir til Bjarna, sem kynni að hafa verið eigandi bókarinnar. Báðar vísurnar eru prentaðar í útgáfu Jóns Helgasonar, *Den store saga om Olav den hellige*, Oslo 1941, bls. 893–94, sú síðarnefnda þó með eyðum, þar sem skinnið er dökkt og skrift torlesin. Í útgáfunni er talið sennilegt að vísurnar séu skrifaðar 'í 15. árhundres siste halvdel eller begynnelsen av det 16. århundre', og er að minnsta kosti trúlegt að vísan um Ólaf konung sé skrifuð um það leyti. Á heillaóskunum til Bjarna er ellilegri hönd, og virðist líklegt að hún sé frá síðari hluta 14. eða upphafi 15. aldar. Letrið er máð á köflum, en skýrist ef bókinni er brugðið undir útfjólublátt ljós, og má þannig fylla í eyður sem áður voru: